

Tahtluse ja ettevaatamatuse tuvastamine surma põhjustamise korral

Sten Lind

Probleemi olemus

- Isikuvastaste kuritegude alt võib leida mitu kuriteokoosseisu, milles nimetatakse tagajärjena inimese surma. Seejuures on tegemist suvalise teokirjeldusega kuriteokoosseisudega, mis tähendab, et nende kuriteokoosseisude objektiivse koosseisu täidab ükskõik milline teise isiku surmani viinud tegu.
- Kuna nende kuriteokoosseisude objektiivne koosseis kattub, eristab neid subjektiivne koosseis (vt nt RKKKo 3-1-1-28-01; 3-1-1-57-10).
- Määrav on seega, kas teo toimepanija tegutses tahtlikult (KarS § 113 ning selle enamohtlik ja vähemohtlikud koosseisud) või ettevaatamatusest (KarS § 117) või tervisekahjustuse suhtes tahtlikult, surma suhtes aga ettevaatamatusest (KarS § 118).
- Kuidas aga tuvastada, mida teise inimese surma põhjustanud mõtles ja kuidas oma teosse suhtus?

Nn vana süsteem

- Põhiliigitus:

- tapmine (KarS § 113) koos oma enamohtriku (KarS § 114) ja vähemohtrike kuriteokoosseisudega (§ 115, 116);

- surma põhjustamine ettevaatamatusest (§ 117)

KarS § 113 ja § 117 vahele mahtus KarS § 117 ja § 118 p 1 ideaalkogum: täideviija tegutses eluohtliku seisundi suhtes minimaalselt kaudse tahtlusega, surma põhjustas aga ettevaatamatusest (nt RKKKo 3-1-1-77-07; 3-1-1-57-10).

KarS § 118 p 1 ja KarS § 117 ideaalkonkurentsi puhul saab ettevaatamatus surma suhtes esineda vaid kergemeelsuse vormis: kui inimene mõistab, et tekitab teisele inimesele eluohtliku tervisekahjustuse, ei ole võimalik öelda, et ta ei näe ette võimalust, et teine inimene võib surra. Sel põhjusel on hooletus välistatud. Ta võib aga ekslikult loota, et mingi asjaolu tõttu surm ei saabu (RKKKo 3-1-1-57-10).

Uus regulatsioon alates 1. juulist 2015

- KarS §-i 118 lisandus tagajärjena surm (KarS § 118 lg 1 p 7).
- Nüüd võib teise inimese surmaga lõppenud teo kvalifikatsioon subjektiivsest küljest lähtuvalt olla:
 - KarS § 117 lg 1;
 - KarS § 117 lg 1 ja KarS § 121 lg 1 või 2;
 - KarS § 118 lg 1 p 7;
 - KarS § 118 lg 1 p 1 ja 7;
 - KarS § 113 (või mõni selle vähem- või enamohklik koosseis).

KarS § 118 ja tahtlus

Nn vana süsteemi puhul valitses praktikas (vt nt RKKKo 3-1-1-75-10) kui ka õiguskirjanduses (KarSKomm, 2009, § 118, komm 4.1) üksmeelne arusaam, et KarS § 118 näol on tegemist tahtliku tagajärjedeliktiga.

KarS § 118 lg 1 p 1 järgi süüdimõistva otsuse tegemiseks tuli tuvastada, et täideviija tegutses eluohtliku seisundi kui saabunud tagajärje suhtes minimaalselt kaudse tahtlusega.

Uue süsteemi puhul sellest lähtuda ei saa (RKKKo 3-1-1-46-15): kuivõrd surma tahtlik põhjustamine kujutab endast tapmist või mõrva, ei saa KarS § 118 lg 1 p 7 kohaldada juhul, kui tervisekahjustuse tekitaja tegutseb tahtlikult ka surma osas. Seega tuleb KarS § 118 lg 1 p 7 kohaldamine kõne alla vaid juhul, kui tervisekahjustuse tekitaja tegutseb surma põhjustamisel ettevaatamatusega.

KarS § 118 esimesse lõikesse seitsmenda punkti lisamisel on tähendus ka lõike ülejäänud punktide jaoks. Nii on pärast 1. jaanuari 2015 toime pandud tervisekahjustuse tekitamise eest võimalik KarS § 118 lg 1 p-de 1-6 järgi süüdi tunnistada ka isik, kes tekitab kannatanule tervisekahjustuse küll tahtlikult, kuid suhtus tervisekahjustusega põhjustatud raskesse tagajärje kas kergemeelselt (KarS § 18 lg 2) või hooletult (KarS § 18 lg 3).

Kuivõrd KarS § 118 lg 1 p-des 1-6 kirjeldatud tagajärgede tahtlikku põhjustamist (erinevalt surma põhjustamisest) ei ole seadusandja eraldi kriminaliseerinud, tuleb KarS § 118 lg 1 p-de 1-6 järgi süüdi tunnistada ka selline isik, kes põhjustab tagajärje tahtlikult.

KarS § 118 lg 1 p 7 või KarS § 118 lg 1 p 1 ja 7?

- RKKKo 1-17-5883
- kui süüdistatav on tekitanud tervisekahjustuse tahtlikult, kuid mõlemad KarS § 118 lg 1 p-des 1 ja 7 nimetatud rasked tagajärjed on saabunud ettevaatamatusel, vastutab isik üksnes KarS § 118 lg 1 p 7 järgi, mis neelab eluohtliku seisundi kui surmale eelnenud vahetagajärje.
- Samas ei saa täiesti välistada olukordi, kus süüdistatava tahtlus ulatub lisaks tervisekahjustuse tekitamisele ka eluohtliku seisundi põhjustamiseni (KarS § 118 lg 1 p 1), ent mitte surma saabumiseni (KarS § 118 lg 1 p 7).
- Sellisel juhul tuleb süüdistatava käitumine kvalifitseerida KarS § 118 lg 1 p-de 1 ja 7 järgi, kuna tahtlikult põhjustatud oht kannatanu elule ei neeldu ettevaatamatusel surma põhjustamises.

Sobiv meetod kuriteo subjektiivse külje tõendamiseks on objektiivse külje analüüs.

- Suvalise teokirjeldusega ja samasuguse tagajärjega kuriteokoosseisude eristamine subjektiivse külje alusel, kui subjektiivset külge tuvastatakse objektiivse külje analüüsi kaudu – kas vastuolu?
- Esialgne praktika oli üsna sirgjooneline:
- RKKKo 17. okt. 1995; III-1/1-72/95: pekstes kannatanut vältavalt jalgade ja rusikatega valimatult pähe, rindkeresse ja kõhtu, *nägi peksja ette surma saabumise võimalust, kuid suhtus oma tegevuse tagajärgedesse ükskõikselt*, seega pani tapmise toime kaudse tahtlusega.
- RKKKo 3. sept 1996; 3-1-1-85-96: olukorras, kus süüdistatav lõi kannatanut pussnoaga tahtlikult südame piirkonda, mille tagajärjel kannatanu mõne aja pärast suri, tegutses süüdistatav kaudse tahtlusega.
- Samas juba 1995. aastal rõhutas Riigikohus, et tuleb arvestada konkreetse teo asjaolusid. RKKKo 8. märts 1995; III-1/1-10/95: objektiivse koosseisu asjaolud, mida arvesse võtta: kuriteo toimepanemise vahend, kehavigastuste arv, iseloom ja paiknemine, süüdlase ja kannatanu omavahelised suhted ja muuhulgas ka löögid noaga kannatanu elutähtsate organite piirkonda.
- Eelnevast tulenevalt on raske luua üldkehtivaid kriteeriume.

Elutähtsa piirkonna argumendi kasutamise piirangud I

- Põlve- ja reiearteri kaasused
- RKKKo 3-1-1-126-04; RKKKo 3-1-1-16-05
- Küsimus sisuliselt selles, kas noahoobi puhul reide või põlve saab tugineda tahtluse tuvastamisel argumendile, et tegemist on noahoobiga elutähtsasse piirkonda.
- Riigikohus tõdes, et reie- või põlveõndlaarteri vigastus on küll eluohtlik vigastus, kuid leidis, et tuvastatud pole, et noaga jalga löömisel oleks lööja kaudse tahtluse tasemel soovinud tabada arterit.

Elutähtsa piirkonna argumendi kasutamise piirangud II

- Noalöövide hulk
- 3-1-1-128-06
- Välisele teopildile saab tapmiskoosseisu tuvastamisel tugineda iseäranis siis, kui toimepanija tegu ei ole ühekordne, vaid *koosneb mitmest isiku elu ohustavast teost* (nt korduv noaga löömine rindkeresse), ning siis, kui toimepanija tegu iseloomustab *ühekordse toimimisviisi äärmuslik ohtlikkus* (nt löök elutähtsate organite piirkonda).
- Samas otsuses on tõdetud: „Ühekordne noalöök rindkere piirkonda ei ole selliseks teoks, mis annaks automaatselt alust rääkida toimepanija tapmistahtlusest.“

Elutähtsa piirkonna argumendi kasutamise piirangud III

- RKKKo 1-17-105/35, p 15:
- Isegi kui teatud koht on kohtupraktikas loetud nn elutähtsaks piirkonnaks, *ei tähenda see vältimatult*, et iga löök sinna oleks oma *väliselt avalduva ohtlikkuse astme poolest* selline, et saaks automaatselt jaatada tagajärjena saabuva *tervisekahjustuse põhjustamise tahtlikkust*.
- Lõppkokkuvõttes sõltub kõik *konkreetse juhtumi asjaoludest*. Nendeks teo välise avaldumise elementideks, millega tuleb tahtluse olemasolu hindamisel muu hulgas arvestada, on nt *löögi suund, sellesse rakendatud jõud, löögijälgede olemasolu või puudumine, ründevahendi omadused* jne.

Samas ei ole RK öelnud oma varasemast praktikast päris lahti

- RKKKo 3-1-1-46-11; 3-1-1-40-13
- Isik, kes lööb kannatanut noaga südame piirkonda, kontrollimata sündmuste edasist käiku, *möönab noaga löömise mistahes tagajärgi*, sh ka surma saabumist, põhjustades seetõttu kannatanu surma kaudse tahtlusega.
- Südame noaga vigastamine võib üldjuhul kaasa tuua isiku surma. *Rääkimaks sellise teo puhul käitumisest mitte tahtlikult, vaid kergemeelsusega, peab olema tuvastatav toimepanija üldist elukogemust ja teospetsiifikat silmas pidades adekvaatne lootus, et tagajärg ei saabu.* Lootus tagajärje mittesaabumisele peab olema *tõsimeelne*, mis tähendab, et see *toetub konkreetsetele asjaoludele* ega ole sõltuvuses tema poolt *mittekontrollitavast juhuslikkusest*.
- Lüües kannatanut noaga rindkerre südame piirkonda, ei kontrollinud lööja sündmuste edasist käiku ja sellest tulenevalt möönis ta noaga löömise mistahes tagajärgi, sh ka surma saabumist, põhjustades seetõttu kannatanu surma kaudse tahtlusega.

Eelmisel slaidil nimetatud kriteeriumide kontekstis küsitav käsitlus

- RKKKo 3-1-1-79-15
- Isegi, kui on tuvastatud, et isik sai täiel määral aru oma teo ohtlikkusest, ei tähenda see automaatselt, et ta oleks arvestanud võimaliku raske tagajärje saabumisega ning sellega sisimas ka nõustunud.
- Süüdistatav lõi kannatanule kõhtu 19 cm pikkuse noaga, kuid arvestada tuleb, et süüdistatav helistas vahetult pärast noahoopi hädaabinumbrile ja kutsus kannatanule abi.
- Kolleegiumi hinnangul osutab kohene kiirabi kutsumine süüdistatava soovile kannatanu surma saabumist vältida. Arvestades, et kannatanu oli nii abi kutsumise ajal kui ka haiglasse jõudes teadvusel, oli A. Semjonovil ka adekvaatne alus loota, et kannatanu ei sure.

KarS § 118 lg 1 p 7: kas teo toimepanija peab mõistma oma teo tagajärgi täpsemalt kui tapmise puhul?

- Süüdistatavale etteheidetava teo kvalifitseerimiseks KarS § 118 lg 1 järgi tuleb kõigepealt tuvastada, et tema tahtlus ulatus sellise tervisekahjustuse tekitamiseni, mis põhjustas kannatanule eluohtliku seisundi ja viis seejärel tema surma saabumiseni (RKKKo 1-17-105/35, p 12; RKKKo 1-17-5883/77, p 9).
- 1-17-105 (kannatanut löödi rusikaga näkku, nii et kannatanu vajus maha ja kaotas teadvuse; kannatanul tekkisid ämblikvõrkkestaalused verevalumid peaajutursega, mille tagajärjel ta suri). Riigikohus toonitas, et lööja süüdimõistmiseks KarS § 118 lg 1 p 7 järgi tuleb tuvastada, et lööja *pidas vähemalt võimalikuks, et löögi tagajärjel tekivad kannatanul ajus verevalumid ja ajuturse*, ning leppis sellise tagajärje saabumise võimalusega.
- 1-17-5883 (kannatanut löödi kööginoaga vasakusse reide, millega vigastati reiearterit ja põhjustati äge verekaotus). Rõhutades, et tuvastada tuleb tahtluse ulatumine sellise tervisekahjustuse tekitamiseni, mis põhjustas kannatanule eluohtliku seisundi ja viis tema surma saabumiseni, selgitas Riigikohus, et kõnealuses kriminaalasjas tähendas see vajadust tuvastada, kas süüdistatav pidas vähemalt võimalikuks ja möönis, et kannatanut noaga lüües vigastab ta reiearterit.